

Calitățile de savant și metodele științifice de investigare utilizate de Eminescu

Ion Holban

*Institutul de Inginerie Electronică și Nanotehnologii „Dumitru Ghițu”; Consiliul Național pentru
Acreditare și Atestare al Republicii Moldova; Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale;
ion.holban@yahoo.com*

Opera lui Eminescu stă cu o ancoră în știință și cu alta în poezie. Faptul nu e întâmplător, poetul a avut vocația omului de știință, veleitățile de savant ale poetului ieșind la iveală la tot pasul în tot ce a scris: inteligență înnăscută, agerime a minții, capabilă să atingă sublimul, memorie excepțională, lucruri care îi permiteau să însușească imperiul cunoștințelor științifice, să pătrundă în miezul problemelor, să descopere legăturile interne ale întregului, să rezume cunoștințele într-un sistem unit printr-o idee (poetul pronunțându-se pentru ocrotirea proprietății intelectuale); înțelepciune, cea care insuflă omului voință, îl orientează spre perfecționare, spre un trai armonios, care să-i mențină gândirea în echilibru stabil, să-i asigure liniștea sufletească, să-l ajute a ocoli locurile întinate; intuiție, cea care stabilește scopul, care face punte între cuget și simțire, adu-mecă ideile ce plutesc în aer, simte noul; capacitate reflexivă, gândire analitică și abstractă profundă, clară, sigură, originală și independentă, care-l poartă pe căi nebătătorite, face ca soluțiile găsite să poartă sigiliul suveranității, să „miroase eminescian”; curiozitate de copil, capacitate de a privi la lucruri ca pentru prima dată, de a da imbold puternic gândirii și fanteziei; inimă ușor impresionabilă, semn de adâncime în gândire și de voință; sete neostoită de a cunoaște, dorința de a se informa temeinic în domeniul științelor, îndeosebi a celor exacte, de a fi la curent cu cele mai proaspete noutăți și idei din domeniul de interes, de ași lărgi orizontul cunoașterii, de a avea o cultură temeinică; darul de a iscodi natura, adresând acesteia întrebări inteligente, bazate pe fapte și argumente, pentru a-i descifra tainele, și obținând răspunsuri pe măsură; spirit de observație ieșit din comun; capacitatea de a se uimi; interes către actul creației; setos de absolut, mereu în căutarea cauzelor prime și a esențelor ultime; cu frâu liber gândirii, dominată de o fantezie îndrăzneată și inepuizabilă, dar aflată în cadrul verosimilului; închipuire urieșească, imaginile poetice ale fenomenelor surprinse de Eminescu fiind adevărate sonde spre absolut; totdeauna dispus să slujească numai adevărului științific; capacitate de a privi lucrurile în profunzime, de a pătrunde în miezul problemei, în esența lucrurilor; luciditate științifică; simț istoric; stăpânire a aparatului noțional; capacitate de a sistematiza și integra cunoștințele; aspirație spre totalitate, dorința de a avea o viziune generală asupra lumii; calitatea de a exprima realitatea în mod vizionar; gândire critică, față de teorii, ipoteze, datele anterioare, act de cunoaștere științifică chemat să scoată la iveală adevărul, să aprofundeze și să promoveze ideile merituose; capacitatea de muncă enormă, lucra mult și cu trageră de inimă; simțul datoriei, făcea totul din convingere, întemeiată pe o concepție coerentă; în tot ce făcea punea mult suflet, motiv pentru care opera sa este rezistentă în timp; conștiincios, responsabil, de tot lucrul se ocupa la modul serios; hotărât în luarea de decizii; statornic și consecvent în opiniile, deciziile și acțiunile sale; cinstit, opera sa purtând tiparul onestității; sincer, sinceritatea identică cu adevărul; răbdător; perseverent în atingerea scopurilor; hotărât în a duce lucrul până la capăt, gata, în caz de eșec, s-o ia de la început; prevăzător; tolerant, cu alți oameni, cu alte legi, limbi, religii, receptiv la argumente, cu respect față de convingerile altora; stima faptele, dar nu păreriile, accepta să poarte discuții cu oponenții săi numai pe terenul neutru al argumentelor, nu pe cel al afirmărilor goale; moral, se conducea de perceptive etice, slujea numai adevărului științific, nu făcea concesii în probleme de conștiință, în comportamentul cotidian avea simțul măsurii, în scrierile sale oferind o viziune despre lume nu numai științifică și artistică, ci și etică; clar și concis în expunere, maximum de informație în minim de cuvinte, spunea mult în cuvinte puține; realist; cu simțul nedesăvârșirii, permanent își omologa produsul intelectual, bara cerințelor punând-o la nivelul calității operelor lui Shakespeare, Dante, Newton, Galilei, Kant, se perfecționa continuu pe multiple planuri.

Având facultatea de a aduce la convergență unitară pluralitatea de priviri îndreptate asupra cunoașterii Lumii, Eminescu a elaborat o concepție integră despre Lume și viață, prin unificarea tuturor aspectelor existenței într-o unitate de esență și de destin, punând fundamentul unui sistem filozofic original și durabil. Fire vizionară, poetul a avut intuiții științifice și în ceea ce privește relativitatea, paradoxul gemenilor, unitatea forțelor din natură, natura cuantificată a luminii, a sarcinii electrice, a spațiului și

timpului, crede că infinitul subvenționează o organizare haotică, nedeterminată, pe când finitul una ordonată, determinată; într-un fel a intuit existența în materie a energiei latente, existența antimateriei, schimbarea săgeții timpului în momentul trecerii Universului de la faza de expansiune la cea de contracție. Vede în știință motorul principal al progresului, dezvoltării economice și culturale, consolidării societății. Acorda o atenție deosebită procesului de popularizare a științei, saluta editarea revistelor de popularizare a științei, publicarea articolelor cu conținut științific, promova terminologia științifică. Ca un veritabil om de știință, Eminescu era înzestrat și cu simțul umorului și al autoironiei, atribute creatoare ale inteligențelor mari, lăsând posterității o tomogramă satirică detaliată a societății în care a trăit.

Eminescu atrăgea o atenție deosebită metodelor cunoașterii. Avea abilitățile unui veritabil cercetător științific, demersurile sale erau organizate metodic. Utiliza un întreg arsenal de metode științifice, unele gândite de el însuși. Poetul evidențiază trei etape istorice ale procesului cunoașterii: starea teologică sau fictivă, starea metafizică sau abstractă, starea științifică sau pozitivă. Aplicând metoda intuitivă, Poetul ajunge la concluzia că cunoștințele noastre despre Lume sunt situate pe trei niveluri: fenomenele, legile, principiile de simetrie, aflate în următoarea subordonare: fenomenele sunt dirijate de legi, legile, la rândul lor, se supun principiilor de simetrie (se referă atât la obiecte, cât și la procese), acestea din urmă, mai fundamentale, având o puternică funcție cognitivă. Adevărul suprem se dovedește a se manifesta sensibil prin estetic, prin frumos. Eminescu vede în principiile de simetrie instrumente subtile de investigare, sensuri filosofice adânci. Presupune că simetria acționează în direcția micșorării numărului de structuri și de procese care pot exista în natură. Cu ajutorul principiilor de simetrie încearcă să descifreze și taina vieții, apariția ei interpretând-o ca o fluctuație a neorganicului. Presupune existența unui principiu al vieții valabil în întreg Universul, în baza căruia devine mai înțeleasă dorința omului de a dăinui.

Dorind să edifice o filozofie bazată pe experiență, Eminescu pune la baza investigațiilor sale, experiența, fapta, observația, surse adevărate de cunoștințe. Se străduia ca cercetările sale să fie obiective, imparțiale, căci contează numai adevărul impersonal, doar el poate scoate la iveală aspectele esențiale ale fenomenelor. Dar actul cunoașterii are doi poli, subiectul și obiectul, astfel că cunoștințele obținute poartă cu sine, într-o măsură oarecare, o doză de subiectivism, de aceea, poetul avea în permanență în atenție relația observator – obiectul studiat, ca să excludă din calcul influența involuntară a cercetătorului asupra a ceea ce se face cunoscut.

Eminescu caută și găsește repere, puncte stabile, „semne rutiere” sigure în calea spre cunoaștere - principii, legi, teorii fundamentale după care se organizează lumea fizică, vie și nevie, cu statut de universalitate, după care subiectul cunoașterii să se orienteze în activitatea sa cognitivă pe calea ce duce spre adevăr, spre descifrarea tainelor naturii: principiul raționalității existenței; legea tendințială a lumii materiale; principiul verosimilului și necesarului; principiul unității materiale a Lumii, care vede în individualitatea fenomenelor unitatea lor de esență, Lumea, inclusiv societatea, este ca un organism viu, în care fiecare parte are un loc și o funcție proprie, toate lucrând împreună pentru a alcătui un întreg, dependența reciprocă a părților fiind, în opinia sa, forma cea mai adecvată de manifestare a perfecțiunii Lumii, unitatea materială a Lumii determinând și unitatea științelor; principiul conservării materiei; principiul simplității naturii, orice generalizare în știință presupune simplitatea naturii, științei revenindu-i sarcina de a explica fenomenele complicate prin altele mai simple, fizicianul - prin particulele elementare, biologul - prin celulele elementare, în complexitate se întrezărește simplitatea, în simplitate se ascunde complexitatea, exemple: atomii, particulele elementare; principiul universalității legilor, natura se conduce de legi valabile peste tot în Lume, indiferent de loc și timp; principiul reflectării obiective a fenomenelor și proceselor ce explică Lumea; criteriile veridicității cunoștințelor; principiul continuității, adept al progresului și dezvoltării continue a societății, Eminescu insistă ca acest principiu să fie promovat în învățământ; principiul inegalității, promotor al mișcării, dezvoltării, progresului, poetul considera o datorie a cercetătorului de a descoperi inegalitățile existente în natură, societate și de a pune în acțiune forțele latente ce se află în spatele acestora, totodată condamna teoria egalitarismului în societate, considerând ideea dată echivalentă cu atomizarea societății în indivizi egali, dar care nu costă nimic; principiul reflecției obiectelor unele în altele, cele mici în cele mari și viceversa, a condus la multe descoperiri, cum ar fi modelul planetar al atomului, omul se reflectă pe sine în ceea ce gândește, face, scrie; principiul cercetării complexe, pluridisciplinare a obiectului, pentru a înțelege mai deplin fenomenele; principiul istorismului; principiul genetic; principiul determinismului, cunoașterii obiectului ca unitate a contrariilor; principiul negației; principiul ireversibilității proceselor din natură ș.a.

Ca să străpungă accidentalul și tranzitoriul și să pătrundă în sfera esențialului și eternului, Eminescu utilizează pe larg metodele teoriei cunoașterii, unele intuite de dânsul. Adevărate sonde de cercetare a necunoscutului pentru poet erau categoriile filozofice, pe care le stăpâna bine, ele au apărut dintr-o necesitate dictată de memorie, care nu reține faptele individuale, personajele istorice, ci categoriile,

respectiv, arhetipurile. Eminescu vedea Lumea ca o structură de opoziții și contrarii, pe care le reda prin imagini binare contrastante, pe care o investighează prin intermediul categoriei teză – antiteză, adică o trece prin dihotomia antitezelor: cunoscut – necunoscut; simplu – compus; necesitate–potențialitate; cauză – efect; om–natură; om–univers; om–omenire; știință–cultură; știință–religie; real–ideal; senin–întuneric; alb–negru; vechi–nou; mic–mare; experiment – teorie, teoria fiind concomitent și metodă și rezultat, apreciind la teorie funcția preziciunii, anticipării noului; cantitate–calitate; mult – puțin; înalt – adânc, dobândirea de cunoștințe prin asemănarea lucrurilor care se interferează, corelată cu aceasta este categoria efect - defect; parte–întreg, poetul caută o percepție analitică a obiectului, fenomenului, care începe cu întregul și ajunge la parte, și una sintetică, care începe cu partea și ajunge la întreg, în unitatea lor sintetică; fenomen–esență; conținut – formă; concret–abstract, ascensiunea de la concret la abstract permite cercetătorului să răzbată până la miezul problemei; particular–general, poetul ridicând particularul la universal și dizolvând universalul în particular, observând nostalgia generalului pentru particular și setea de general a particularului; întâmplător–necesar; secundar–esențial; simț–cugetare; puțință–neputință; ființă–neființă; discret–continuu; finit–infini... Eminescu așează cuvintele în sintagme în vecinătăți imprevizibile, care la prima vedere par că se bat cap în cap, în realitate însă nu este așa. Poetul unește elementele contrare în imagini sintetice (oximoron) de mare expresivitate, termenii opuși apar într-o unitate de nedespărțit, se întretes fără a se topi unul altul, fără ași trăda natura proprie, conviețuind armonios. Împreună, termenii asociați poartă o informație net superioară celeia pe care o poartă suma informațiilor pe care aceștia le poartă separat. Eminescu face enunțuri înrudite principiului complementarității lui Bohr, determinismul și nedeterminismul coexistă, ambele ascultând de legițile generale ale devenirii, de cauzalitate. În felul acesta poetul descoperă noi fațete ale Lumii materiale. Prin coexistența contrariilor poate fi explicat însuși comportamentul poetului, pesimist în filozofia teoretică și optimist în interpretarea istoriei și politicii românești, tradiționalist în cultură și totodată nesățios de culturile occidentale și orientale, conservator în mersul istoric și revoluționar în lingvistică, în poezia română modernă. Conștientizarea fenomenelor ca dualism al contrariilor a fost pentru fizică perioada cea mai productivă, care a deschis noi zări cunoașterii și a făcut să fie înțeleasă Lumea în resorturile ei cele mai adânci. Frumusețea lumii constă în opoziția contrariilor, starea în care se realizează principiul suprem al Universului. Înțelegerea realității lumii ca structură de opoziții și contrarietăți este poate cel mai însemnat aspect al filozofiei eminesciene.

Puterea sintetizatoare de geniu îl îndemna pe Eminescu să-și facă o privire panoramică asupra fenomenelor, să le privească „de la înălțimea de vultur”. Cu cât e mai mare altitudinea de la care este privită problema, cu atât înțelegerea acesteia e mai profundă. Privirea de departe este echidistantă, lucrurile se văd în perspectivă, detaliile neînsemnate se pierd. Înălțarea intelectuală permite de a vedea dincolo de particular și întâmplător, de a stabili legăturile firești care există între fenomene, de a cuprinde, dintr-o privire, întregul, ca sistem al părților corelate, de a obține o viziune atotcuprinzătoare a fenomenului. Bazându-se pe datele reale ale științelor și servindu-se de metodele științifice de cercetare, Eminescu converge la unitate aceste date, subsumându-le unor legi superioare cunoscute sau intuite. Acest lucru se referă atât la fenomenele naturii cât și la cele sociale, inclusiv la gândirea omului, poetul așezându-le sub semnul unificator al unei concepții filozofice. La drept vorbind, Poetul privește la Lume, în sens fizic și intelectual, de la o altitudine galactică, extinzând privirea panoramică nu numai asupra spațiului, ci și a timpului, punând prin aceasta efemerul într-o ordine perceptibilă la nivel de ansamblu, procedură formulată de fizicieni noțional mai târziu, în cea de ansamblu statistic. Eminescu a adunat toate ipostazele posibile ale unui Univers pulsator în timp pe o enormă roată a vremii, obținând o viziune escatologică, în care nașterea, din primordial, și moartea, tot în primordial, a Lumii se unesc. De pe acest pisc al cugetării eminesciene se arată perspective filozofice înalte, acesta fiind fondul întregii sale opere. Eminescu aprecia mult „teoria ondulațiunii universale” a lui Conta, considerând că evoluția ondulatorie a fenomenelor se datorează spațiului mărginit al Lumii. Pe poet îl interesa nu numai teoriile în sine, ci și modul cum ele iau naștere. Fizicianul francez Poincare, bunăoară, asemena mecanismul de funcționare a științei ca o mașină-abator, la un capăt al căreia se introduc axiome, ipoteze, iar la alt capăt ies teorii probate. Ipotezele pentru oamenii de știință fiind ca metaforele pentru poeți. Eminescu nu arareori enunță ipoteze și teorii științifice, unele purtând pecetea gândirii lui. Spre limpezirea anumitor fapte, poetul deseori emite și ipoteze de alternativă, obținând variante optimiste și pesimiste a soluției problemei. Visul lui cel mare a poetului era să pună toate teoriile, într-o ecuație universală.

Prin investigațiile sale Eminescu deschide noi și noi porți ale cunoașterii. În acest scop poetul folosește pe larg simbolurile. Poarta – ca simbol al deschiderii spațiului închis spre cel exterior, al privirii lucrurilor dincolo de hotarele cunoscutului, al ideii de trecere de la cunoscut la necunoscut, de la viață cu moarte la viață fără moarte; vulturul – simbol polivalent al dominării înaltului, al stăpânirii domeniului căruia omul se consacră (ca vulturul câmpia), al stihiiilor lumii (aerului), al liberii cugetări (planarea liberă),

mereu aflat pe căi noi (zborul fără hotar al fanteziei pe tărâmul spațiului și timpului), al vederii lucrurilor în profunzime (al deschiderii spre adevărurile adânci), al spiritului titanic (pasăre regală), al protecției înalte (al monarcului protector), al gândirii și putinței demiurgice a omului (acățării de eternitate, de stâncile veșnice); ghinda ca simbol al germinației și concreșterii; sfeșnicul –al veșniciei, al consacării vieții luminării altora; paiele - al puterii slabe; cortul - al vremelniceii; fesul - al oamenilor fără personalitate; vocea răgușită - al neputinței...

Eminescu studiază obiectele, fenomenele numai în contextul mării lor conexiuni, caută necunoscutul în cunoscut, întregul în parte, esențialul în neesențial, eternul în efemer, uniformul în divers, infinitul în finit, simplitatea în complexitate și viceversa. În investigațiile sale, poetul utilizează un șir întreg de metode, cea a inducției, ascensiunii de la concret la abstract, și cea a deducției, de la abstract la concret, în unitatea lor dialectică; metoda cunoașterii de la tot la parte și viceversa, lucru ce permite o percepția sintetică a obiectelor, fenomenelor; tratează fenomenele prin prisma categoriei varietate – diversitate, diversitatea ca condiție a dezvoltării, perfecțiunii; privirea la mulțimi de obiecte ca stări ale unuia și aceluiasi obiect supus unor modificări; trata inegalitatea din natură ca premotor al mișcării, dezvoltării, progresului; privea la fenomene prin prisma paradigmelor științelor fundamentale, fizicii, astronomiei, biologiei..., tratând obiectul ca pe un ceas, mașină mecanică, electromagnetică, corp biologic, plantă, animal; utiliza metoda încercărilor și erorilor; metoda de interpolare și extrapolare a cunoștințelor, extinzând cadrul de activitate a legilor pentru alte spații geometrice sau domenii științifice, cunoștințele și ideile din domeniul științelor exacte, fizicii, astronomiei - la fenomenele sociale. Eminescu privește la Lume ca la o structură holografică, întregul și părțile se află într-o relație de determinare reciprocă, partea poartă informație despre întreg și întregul despre parte, armonizarea părții cu întregul fiind un principiu ascuns al eternei mișcări de forme. De aici desprinde ideea, că se poate de cunoscut întreaga Lume studiind doar o părticică a ei. De asemenea, considera că Lumea are structură simfonică, sfârșitul se termină cu începutul. Universul își începe existența în primordial și sfârșește în același primordial. Azi fizicienii sunt de părere că există universuri-particule și particule – universuri, cercul se închide.

Eminescu percepe Lumea complex, multifon, spectral, diapazonul cromatic extinzându-se dincolo de vizibil și perceptibil, vede Lumea informațional bogată. În opinia poetului, chiar cea mai mică fărâmiță a materiei poartă informație despre întreaga evoluție a Lumii. Eminescu studiază Lumea modelând-o, procedeu al cunoașterii care cercetează obiectele reproducând caracteristicile lor de bază sub forma unui alt obiect, material sau imaginar, practica experimentul mintal, arta fiind pentru dânsul o a doua creație a Lumii, prin imaginație, iar știința o a doua creație a Lumii, prin raționament. Prezenta lucrurile astfel ca ele să fie percepute de mai multe simțuri. Eminescu utiliza pe larg exemplul, trimiterea la autori vrednici de crezut, în viață se conducea după prototipuri, are și modele negative de rezolvare greșită a unor probleme, de care omul trebuie să se ferească. Poetul folosește și metoda de cunoaștere prin negare sau pornind dovada de la contrar ori absurd. Originală este metoda inversării vocațiilor materiei, ordinii lucrurilor, schimbarea cu locul a polurilor, pe eu cu tu, realul cu imaginarul, întoarcerea lucrurilor pe dos, ajungând în modul acesta implicit la ideea existenței antilumilor.

Eminescu utilizează pe larg metodele general științifice, ale cunoașterii empirice: observarea, descrierea, explicația, măsurarea, comparația, experimentul etc.; ale cunoașterii teoretice: metoda istorică de examinare a obiectului, fenomenului din punct de vedere al condițiilor, formelor concrete și etapelor istorice de dezvoltare în consecutivitatea lor cronologică; metoda genetică; metoda axiomatică și cea ipotetico – deductivă, obținerea de noi cunoștințe prin intermediul unor axiome și ipoteze; metoda de abordare a obiectelor ca sistem; matematizarea și formalizarea problemei; analiza, descompunerea imaginărilor sau reală a unui întreg în părțile lui componente și studierea acestora, și sinteza, prin intermediul cărora sunt descoperite raporturile cauzale, funcționale și structurale, alte corelații dintre obiecte și fenomene; abstractizarea și generalizarea; analiza structurală, abordarea de sistem; metoda dialectică; dezvoltarea ca o mișcare ascendentă de la simplu la compus, de la inferior la superior, de la vechi la nou; negarea negației. O metodă utilizată de poet frecvent este judecata prin analogie, prin comparație se stabilesc asemănările și deosebiriile obiectelor după unele proprietăți, de unde se conchide că aceste obiecte ar trebui să posede și alte însușiri asemănătoare, latente. Prin corespondențe analogice Eminescu unifică Lumea. Gândind asupra infinitului mare, oamenii au început să înțeleagă mai bine și infinitul mic, drept exemplu poate servi modelul planetar al atomului. Analogia dintre mecanică și optica geometrică, bunăoară, le-a permis oamenilor de știință să transfere idei valoroase din domeniul mecanicii în domeniul opticii. O cale eficientă de investigare a necunoscutului utilizată de Poet este privirea bipolară asupra lucrurilor. Eminescu practică cunoașterea concomitentă a Lumii din două direcții diametral opuse, aidoma muncitorilor care sapă un tunel deodată din ambele părți, fiind convins că ambele echipe de cercetători în cele din urmă se întâlnesc. Săpând în direcția microcosmosului și cea a macrocosmosului, poetul a ajuns la

concluzia că capetele opuse ale existenței, nașterea și moartea Universului, se întâlnesc. Infinitul mare și cel mic, veșnicia și efemerul, se contopesc. Fizicienii de azi vorbesc de universuri ce se comportă ca niște particule elementare și de particulele elementare care se comportă ca niște universuri, univers-particulă, particulă-univers (fridmoni, plancheoni).

În investigațiile sale Eminescu totdeauna pornește de la realitatea așa cum este ea, este ancorat în realitatea concretă, receptiv la aspirațiile societății, treaz la suflarea secolului. Poetul își trăia problemele, pune mult suflet în ceea ce făcea, obținând cunoștințe noi de mare valoare. Calitatea de a trăi în contemporaneitate a făcut ca opera poetului să poarte semnătura timpului său, totodată să conțină elemente ce o fac rezistentă în timp. În cercetările sale Eminescu utilizează pe larg metaforele, chemate să-i ajute cititorului să înțeleagă cele mai complicate și mai abstracte concepții și idei științifice. Rar oameni de știință care pot să concureze cu Eminescu în privința complexității cercetării naturii. Puterea Poetului de a pătrunde în esența lucrurilor a impus o nouă viziune asupra Lumii, mai largă, mai proaspătă, mai apropiată de modelul matematic, dat fiind că poartă amprenta autorului, îi zicem Lumea lui Eminescu. Concepția eminesciană despre Lume este elaborată prin prisma perpetuării vieții și cea a putinței arhimediene a omului de a modifica și adapta Lumea la condițiile existenței sale, a încorporat într-o viziune conceptuală unitară toate cuceririle științei contemporane lui, este metodic elaborată, atotecuprinzătoare, cu reprezentări holografice și spectrale a materiei, cu mari potențe educatoare. La baza acestei Lumi este pus principiul mișcării, extins și asupra vieții sociale, mișcarea identică cu inegalitatea, cu viața. Având a alege între un univers static și unul dinamic, poetul a preferat pe cel dinamic, heraclitean, stagnarea fiind pentru dânsul identică cu moartea. O Lume în veșnică mișcare și transformare, în care nici un corp nu este veșnic, nici o substanță nu rămâne împietrită, nici un atom nu cunoaște repaosul. O Lume relativistă, acest lucru referindu-se nu numai la mișcare, ci și la timp, la dependența acestuia de viteza corpului, poetul anticipând într-un fel unele verdicte ale teoriei relativității a lui Einstein. În scrierile sale Poetul vorbește implicit de „paradoxul gemenilor”, de dependența timpului de masa corpului, atinge până și problema surpării săgeții timpului în punctul de singularitate al Universului și cea de naștere a timpului „din goluri”. Lumea nu e fatalmente sortită haosului, dezastrele sociale, politice și morale pot fi anticipate, controlate, depășite în perspectiva mileniilor ce vin. Opera Poetului se prezintă ca un sistem filozofic deschis și dinamic în perpetuă devenire.

Având stofă de savant, Eminescu se remarcă prin utilizarea unor metode desăvârșite de investigare și a unor procedee eficiente de stimulare a activității creatoare, de multiplicare a potențelor intelectuale ale cercetătorului, unele născocite de dânsul. Pentru a se apropia cât mai mult de adevărul obiectiv, poetul mărește sau micșorează conul de vedere, cu telescopul, cu microscopul, cu binoclul întors, privește la lucruri cu ochi noi, din reînnoite puncte de vedere, din puncte inedite, sub cele mai diverse unghiuri, sub unghi tematic, în context cu alte fenomene, concomitent din multe puncte de vedere, cu trei, cu mii de ochi, privește cu ochiul din afară, alternativ cu cel dinăuntru, supune obiectul unor metamorfoze interioare, îl mărește sau micșorează, îl înzestrează sau depozedează de anumite calități, îi atribuie proprietăți dintre cele mai fantastice, se identifică cu el, folosește „scripete”, „pârghii” ale gândirii, investighează Lumea prin prisma paradigmatelor științei, rezolvă probleme vechi cu metode noi, probleme noi cu metode noi, mărește diapazonul undelor (infraroșii, ultraviolete) cu care privește obiectul, îl cercetează cu mai multe simțuri deodată, privește la subiectul cunoscător prin prisma unor obiecte, dintr-o parte, pluralitatea de priviri permițându-i să se apropie tot mai mult de adevărul absolut.

Pentru a dobândi cunoștințe noi, Eminescu utilizează metode care îl apropie de spiritul sinecticii de azi, de a face necunoscutul (neobișnuitul) cunoscut (obișnuit) și cunoscutul necunoscut, de a căuta cunoscutul în necunoscut și viceversa. Fenomenului arhicunoscut i se dă gravitatea necunoscutului prin diferite modalități, prin inversarea ordinii lucrurilor, d.e. Metodă eficientă de a face necunoscutul cunoscut este cea a metaforelor. Năzuința de a penetra necunoscutul, de a afla adevărul absolut, nu totdeauna își găsește expresie îndestulătoare în cuvintele restrânse la sensul lor noțional, de aceea Eminescu apelează la expresii metaforice, care produc asocieri, cu mult mai bogate decât cele pe care le pot determina termenii ei expliți, luați separat, prin asemănarea fenomenului studiat cu unul îndepărtat, metafora acționează ca o afinitate între o realitate abstractă și una concretă. Ea are largi potențe unificatoare, adună în câteva cuvinte sume mari de cunoștințe, capacități nelimitate de cunoaștere. Inventarea de metafore este un adevărat act de cunoaștere, de creație, de la un anumit punct, metafora este unica cale de a penetra necunoscutul. Eminescu este un mare inventator de metafore, limbajul lui e puternic metaforizat, predilecția pentru metafore îi marchează stilul. Metaforele Geniului poeziei noastre se caracterizează prin sobrietate și discreție, sunt

purtătoare de idei, nu arareori fundamentale. Eminescu așează munți de gândire în metafore simple și frumoase. Metafora s-a dovedit a fi cea mai eficientă metodă de extensie (extrapolare) a cunoștințelor de la cunoscut la necunoscut, precum și de la un domeniu al științei la altul, ea fiind în stare să stabilească legături neașteptate între fenomene depărtate sau relații strânse dintre nivele de existență incompatibile. Știința folosește pe larg metaforele, între domeniile științei are loc un schimb perpetuu de metafore și prin ele pătrund ideile avansate. Găsind analogii între științele naturii și cele sociale, Eminescu, bunăoară, transferă legile găsite în primul domeniu în cel de al doilea. Grație metaforelor, limbajul fizicii capătă putere de exprimare și funcție culturală. Metafora are capacitatea de a unifica diverse domenii ale cunoașterii, este poate cea mai puternică pârgă de integrare a cunoștințelor științifice, care vin să reflecte unicitatea naturii și a legilor care o domină. Cunoașterea prin metafore se practică tot mai larg și eficient de oamenii de știință care trudesc la hotarul dintre cunoscut și necunoscut. Metafora mai are și capacitatea de a vibra sufletul cititorului, deșteptându-i la viață simțurile și cugetul, înlesnind astfel însușirea cunoștințelor de către acesta. Puterea cognitivă a metaforelor e mare, fizicienii au folosit-o și o folosesc pe larg, fizica devenind domeniul care cel mai ușor prinde suflul noului. Făcând lucrurile obișnuite străine cercetătorul poate depista noi fațete, mai subtile, ale fenomenului. Pentru a face necunoscutul cunoscut, cercetătorul la început „domesticește” fenomenul, transferându-l în câmpul percepției sale, asemănându-l cu un fenomen familiar lui. Pentru a face mai înțeles imensul, Eminescu domesticește lumile astrale, le umanizează, le face să zâmbească. Mari „dresori” ai necunoscutului sunt fizicienii și astronomii, care utilizează o mulțime de denumiri științifice cu nuanțe familiare omului.

De la Eminescu putem învăța și felul de a gândi. În activitatea sa de cercetător dă dovadă că stăpânește multiple tehnici de investigare utilizate de oamenii de știință pe parcursul istoriei pentru a descifra mesajele naturii. Pentru a se pătrunde cât mai adânc în esența lucrurilor, a se debarasa de balastul subiectivismului, în a doua jumătate a secolului XX au început să fie elaborate diverse metode de stimulare a activității creatoare. Curios lucru, Eminescu utiliza pe larg multe din aceste procedee. Pentru a scoate în evidență caracteristicile principale ale obiectului, a pătrunde în esența fenomenelor, poetul utilizează pe larg efectul de schimbare imaginară a dimensiunilor obiectului cercetat, îl dilată, comprimă sau deformează, îl substituie cu altul, schimbă distanța obiect–observator, privește obiectul în perspectivă. Altădată hiperbolizează fantastico-oniric realitatea, investește cu dimensiuni colosale sau mici obiectul studiat, folosește parabola pentru a da caracteristici neobișnuite. Uneori pleacă în spații zidite după voia sa, schimbă ritmul și direcția timpului, metrica spațiului, acesteia din urmă atribuindu-i proprietăți asemănătoare spectrului invizibil al luminii. Urmând legilor lui Newton, care permiteau verificarea datelor eclipselor avute loc în trecut, Eminescu utilizează metoda retrospectivei, parcurgând pe itinerarul opus drumul evoluției Universului, oprind roata vremii acolo unde dorea. Folosea „metoda filmării cu încetinitorul”, oprind, în momentul derulării, pelicula la momentele care-l interesau, altădată prezintă negativul. Frecvent schimbă cu locul obiectul cercetat și cercetătorul, privindu-se prin ochii obiectului, înzestrând subiectul cunoscător cu capacități participative la fenomenul studiat, identifică ochiul cu lumina, auzul cu sunetul, a enunțat ideea identității esențiale a tuturor ființelor umane, îndemnând oamenii să trăiască în pielea altora, pentru a se descoperi pe sine, trăgând din aceasta concluzia că oamenii cu orizonturi de cunoștințe identice au idei comune. Dezvăluind trăsăturile comune ale oamenilor și ale Universului, Eminescu vede de unde se trage dorința oamenilor de a dăinui. Poetul pune semnul identității între mișcare și viață, între inegalitate și mișcare, vorbește chiar de o teorie a identității. Principiul identității este astăzi unul de bază al fizicii atomice și subatomice. Reieșind din legile fizicii de convertire a unui fel de energie în altul, Eminescu supune fenomenele, obiectele unor metamorfoze de purificare, de înnobilitate, convertește răul în bine, durerea în fericire, plumbul în aur, cristalul obișnuit în diamant, visul în viață, umbra în obiect, tiranul în poet, țăranul în rege.

Oamenii de știință au încă multe de învățat de la Geniul poeziei noastre.